

Laitilan Työväenyhdistys Sampo I ry:n 100 -vuotisjuhla historiikki

Työväenyhdistys Sammon synty ja alkuaskeleet

Laitilan Ty Sammon syntysanat lausuttiin 17.7.1904. Suutari Laaksosen asunnossa kokoontuneet neljäntäkymmentä ihmistä tuskin silloin edes tajusivat kuinka pitkälle tulevaisuuteen vaikuttavaa heidän alullepanemansa toimintansa tulisi olemaan. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin Juho Survonen ja kirjuriksi J.V. Virtanen. Kun sääntöihin oli tutustuttu, päätettiin yksimielisesti perustaa työväenyhdistys Laitilaan. Uudenkaupungin Sanomat 18.7.1904 kertoo, että Laitilan työväenyhdistys on paikallisyhdistyksenä liittynyt Suomen-ruotasalaiseen työväenliittoon.

Laitilan työväenyhdistys piti ensimmäiset iltamansa vuonna 1905 nuorisoseurantalolla sunnuntaina 12 helmikuuta kello 5 ip. Iltamat aloitettiin yhteislaululla. Näytelmän jälkeen herra Nurmi esitelmöi työväenasiasta. Pillasadun, kuplettilaulun ja vuorolaulun lisäksi iltamassa kuultiin "gramophonin" soittoa, joka olikin aivan uutta Laitilassa. Tilaisuus päättyi Työväenmarssiin. Tanssi ei kuulunut ohjelmaan ja siitä oli Laitilan kirjeenvaihtajakin hyvillään.

Yhdistyksen toiminta ei aluksi ollut kovinkaan poliittissisältöistä. Sosialismin aatteet olivat vielä suurimalle osalle jäsenistöä vieraita. Johtokunnan lähettämässä kiertokirjeessä yhdistyksen asiamiehelle muistutetaan näitä puuttumaan nuorison käytöstapoihin sekä keskustelemaan ihmisten kanssa näitä koskevista asioista. Orastava työväenliike piti eräänä keskeisimpänä toimintamuotona raittiuden vaalimista. Viina koettiin jo silloin paljon pahaa aikaansaavaksi, eikä vähiten alhaisimmalla elintasolla oleville.

Äkkiä jyrkentyneet puoluekiistat selittävät myös sen miksi työväenyhdistys Sammon esitelmätilaisuudet pidettiin ensin nuorisoseurantalolla, kunnes nuorisoseura vuonna 1906 arvaamatta perutti jo annetun luvan, koska seura ei "tykkää työväen aatteesta"

Oma tupa oma lupa

Keskeiseksi toimintaohjeksi jäsenille tuli sääntöjen 1 §:n 8. kohta: "koota ja kartuttaa varoja oman huoneiston rakentamista varten". Todettiin, että toiminnallisten tavoitteiden saavuttaminen ilman toimitiloja on vaikeaa. Koska yhdistyksen painopiste oli Kostiaisten suunnalla, alettiin toimitalolle etsiä paikkaa sieltä. Maa kuului Kaukolan kartanoon, jolla oli torppareita ja eräs heistä, suurimman torpan haltija, oli Heikki Tala, valistuneimpana miehenä pidetty torppari. Hän sekä J.W. Virtanen, värjäri Leivo, räätäli Hellsten ja maalari Rantanen menivät Kaukolan "herran", maisteriksi tituleeratun, luo ja tämä myi suuren tallin sekä antoi hallinnassaan vielä 10 vuotta olevan tontin 10 päivän vuositaksvärkkiä vastaan työväenyhdistyksen hallintaan. Kuvaava tuon ajan yhdistystoiminnan ripeydelle ja palvelusalttiudelle on työväentalon tontin hankkimisen aikaan sattunut tapaus, mikä kertaheitolla poisti yhdistystä rasittavan taksvärkin. Tätä

muisteli Wihtori Aaltonen-Tala seuraavasti: " Kesä 1908 oli hyvin kuuma. Kaukolan "herralla" oli runsaasti kauraa kylvössä ja lämpimästä kesästä johtuen se tuleentui odotettua aikaisemmin. Kartanon herralle tuli kiire saada korjuuväkeä ja niin hän kutsui yhdistyksenkin miehet sovittuun taksvärkkiin. Tietäen isännän halun saada suuri kauraeränsä nopeasti suojaan keräsivät yhdistyksen miehet 109 henkeä kaurapellolle tiedustellen, sopisiko näiden suorittaa koko 10 vuoden yhdistykselle määrätty taksvärkki yhtenä päivänä. Isäntä suostui hyvillä mielin ja punaisen lipun liehuessa pellolla korjasi tuo valtava talkoojoukko kauraa kuitaten Ty Sammon taksvärkin yhtenä päivänä.

Yhdistyksen perustamisvuoden ja työväentalon viikimisaikakohdan väliin sijoittuvat sellaiset suuret muokkaavat tapahtumat kuin vuoden 1905 suurlakko, jossa voimantekijänä esiintynyt työväestö ensi kertaa Suomessa käytti joukkovoimaansa sille arvokkaan asian ajamiseen sekä Laitilankin arviolta noin 1000 torpparin kannalta kauaskantoinen Tampereella vuonna 1906 pidetty yleinen torpparikokous vuonna 1907 Suomen Ammattijärjestön perustamisen innoittamana, piristynyt yhdistystoiminta alkoi saada yhä voimakkaammin poliittisen leiman. Tätä kävivät vielä vahvistamassa puolueen maata kiertävät agitaattorit. Perustettu yhdistys Sampo alkoi jauhtaa hyvissä merkeissä. Paras osoitus sen aatteiden saamasta hyväksymisestä Laitilassa oli vuoden 1907 vaalien tulos. Varsinais-Suomen eteläisen vaalipiirin saattoi jakaa kolmeen alueeseen sosialidemokraattien vaalimenestyksen perusteella: heikkoon länsiosaan, vahvempaan itäosaan ja erittäin heikkoon saaristoon. Heikon alueen kuntia olivat mm. Vakka-Suomen kunnat. Näissä sosialidemokraattien kannatus 10 - 20 %, poikkeuksen teki Laitila, sillä täältä keräsivät sosialidemokraatit 36,2 % annetuista äänistä.

Luokkasota Laitilassa

Laitila oli viimeisiä paikkakuntia yhdessä Sauvon kanssa jossa otettiin ns. kunnallishallinto työväenluokan valtaan. Tämä tapahtui huhtikuussa, kun yleensä valtaukset tapahtuivat helmi- ja maaliskuussa kunnissamme. Olisiko vaan niin, että "kartanon herran" myönteisellä suhtautumisella työväentalon yms. hankkeisiin oli merkityksensä asiaan.

Vasemmisto jakautuu

Vapun vietto työväen juhlanähtäviin alustettiin lähtien "kävelyretkinä" nuorisoseuran talolta Kostiaisten torpille ja takaisin. Tansseja oli pyhäisin. Tammikuussa 1914 järjestetyt "naamiohuvit" olivat varmaankin ensimmäiset laatuaan Laitilassa. Muutamissa kylissä järjestettiin työväen opintokerhoja. Voimallisinta toimintaa oli Vaimarossa, Kaivolassa ja Ytössä jossa oli omat yhdistyksetkin. Vaimaroon saatiin työväentalo vanhasta kyläkaupasta.

Työväen teatteri toiminta oli vilkasta 1920 -luvun jälkipuoliskolla. Silloin riitti myös intoa voimisteluun ja urheiluun Myrskyn riveissä. Seuraavan vuosikymmenen lopulla työväki urheili Loimu -niemen suojassa.

Vuonna 1919 Laitilan sosialidemokraattinen puolue oli suurin 42

% ääniosuudellaan, koko maassa saavutettiin 47 % kannatus ja 103 kansanedustajaa. 1919 vaaleissa sosialidemokraatit menettivät vain 40 ääntä, vaikka puolueen takäläiset näkyvimmat ehdokkaat olivat hävityn luokkasodan vuoksi pois pelistä, ja osa äänestäjistäkin tuomittuna kansalaisluottamuksen menettäneenä.

1922 vaaleihin mennessä jyrkimmän linjan vasemmistolaiset olivat eronneet sosialidemokraattisesta puolueesta. Vaalitulos Laitilassa oli demareille pettymys vain 15,1 % äänistä, kun taas kommunistit saivat 17,6 %.

Laitilassa vasemmisto oli muuta maata jyrkempää. Maailmansotien välisen ajan eduskuntavaaleissa mukana olleet kommunistiryhmät saivat useimmissa vaaleissa Laitilassa enemmän ääniä, kuin sosialidemokraatit vaikka valtakunnallisesti sosialidemokraattien kannatus oli lähes kolminkertainen kommunisteihin verrattuna.

Kolmekymmenluvulla myös poliittista äärioikeistoa edustavan IKL:n kannatus Laitilassa joka kohosi 9 %:iin oli selvästi suurempaa kuin maassa keskimäärin.

Poliittinen rakenne oli nähtävästi paljolti samanluonteista kuin Pohjois- ja Itä-Suomen pienviljelijäkommunismi. SKDL:n kannatuksen jyrkkä aleneminen Laitilassa 1970 -luvulle tultaessa ei nimittäin lisännyt sosialidemokraattien kannatusta vaan kanavoitui nousevalle SMP:lle.

30 -luvun hallavuodet

Talvella 1932 työväenyhdistys lakkautettiin kommunistisena ja talo suljettiin. Suojeluskunta osti sen pakkohuutokaupasta 1934. Työväenyhdistys alkoi tämän jälkeen käyttää nimeä Sampo I, joka tarkoitti sosialidemokraatista yhdistä. Sen toiminta jatkui läheisessä Aaltonen-Talan suulissa, kunnes se sai ostaa takaisin vanhan talonsa, joka siirrettiin toiselle puolelle Soukaisten tietä - siis tälle paikalle. Talo vihittiin käyttöönsä toukokuussa 1939. Uuden tontin oli vuokrannut yhdistyksen käyttöön Vihtori Aaltonen-Tala.

Toiminta elpyy

1947 pidettiin työväenjärjestöjen yhteiset vappujuhlat ja juhlailtamat. 1950 -luvulla oli Laitilassa yleensä kahdet vappujuhlat samaan aikaan.

Tanssiva ja taisteleva 50 -luku

Yhdistys osti talotontin Aaltonen-Talalta, ja taloa kunnostettiin mm. uusimalla kaikki ovet, remontoimalla sauna ja kalustamalla ravintola, myös viemärit ja vesirännit uusittiin. Uudistetusta talosta tuli paikkakunnan suosituin tanssipaiikka. Yhdistyksen talous korjaantui tanssi- ja ravintolatuloilla, Vuonna 1949 järjestettiin tanssit 32 kertaa ja uusittiin talon verhot, jotka naisjaosto ompeli.

Kotkatoimintaa veti Kaarlo Lehmuskoski. 40 -luvulla alkanut taistelu kommunistien kanssa kiihtyi Laitilassa. Presidenttiehdokas K.A. Fagerholm puhui talolla vuonna 1955 ja sali oli täysi. Seuraavana vuonna ministeri Hannes Tiainen kävi

luomassa taistelu henkeä eduskunta- ja kunnallisvaaleihin. Johtokunta toteaa että, "väki vanhenee ja toiminta hiljenee". Vuonna 1957 pidettiin talolla kodinhoito ja raittiuspäivät 13-15.10

Puoluehajannus hiljentää toiminnan

1961 Laitilassakin ajettiin "päin Honkaa", perustettiin Honka -toimikunta ja presidenttiehdokas Aarno Honka puhui Urheilutalolla.

Emäpuolueesta eronnut TPSL perusti oman työväenyhdistyksen ja yritti anastaa yhdistyksen niemen ja omaisuuden, yritys torjuttiin. Sammon jäsenmäärä puolittui. "Kunnanjohtaja Honkinen hyökkää sosialidemokraatteja vastaan ja Santeri Sanne säästää"; kirjattiin johtokunnan pöytäkirjaan.

Vuonna 1967 pääministeri Rafael Paasio puhui Urheilutalolla, koska työväentalo oli pääsyt huonoon kuntoon yhdistyksen rahapulan ja ammattikurssien holtittoman suttauksen takia. Vuoden 1968 vaaleissa saimme vain 4 paikkaa kunnanvaltuustoon.

Työväentalo teollisuustilaksi, toiminta piristyy

10.12.1970 laaditulla vuokrasopimuksella työväenyhdistys vuokrasi työväentalon kunnalle, joka teki talossa suurehkon remontin ja vuokrasi sen edelleen Vientivaate -nimiselle yritykselle. Laitilassa elettiin voimakasta teollistumisen aikaa. Talon vuokraaminen aiheutti kovaa kritiikkiä vanhemman puolueväen piirissä, mutta osoittautui myöhemmin yhdistyksen kehityksen ja talouden kannalta oikeaksi ratkaisuksi.

Jo vuonna 1973 aloitettiin naisjaoston ja nuorisajaoston toiminta ja saavutettiin ensimmäinen paikka kouluneuvostovaaleissa.

Vuonna 1974 yhdistys juhli 70 -vuotis juhlaansa yhteiskoulun juhlasalissa, jossa juhlapuheen piti puolueen puheenjohtaja Rafael Paasio ja paikalla oli mm. maaherra Sylvi Siltanen.

Talon vuokrauksesta oli kertynyt tuloa niin, että 31.12.1970 ostimme Auto-Laihon entiset konttoritilat 40 m² kerrostalosta 62 000 markan hinnasta. Näissä tiloissa alkoi vilkas monipuolinen yhdistystoiminta. Tilat ovat vieläkin yhdistyksen omistuksessa ja tuottavat meille tuloa.

Joulujuhlissa 1977, ammattikurssikeskuksessa, omat jäsenet ja nuoret esiintyivät. Paikalla oli yli 70 "tyytyväistä vierasta".

Järjestötoiminta ja tiedoitus vilkastui - työväentalo kuntoon

1980 kunnallisvaaleissa saimme 6 valtuustopaikkaa, se innosti yhdistyksen väen entistä vilkkaampaan toimintaan. Uusissa kokoustiloissa toimivat sekä nais- että nuorisajaosto, Nuoret Kotkat askartelivat ja leikkivät. Perustettiin Laitilan Työväen Urheilijat, se sekä ammattiosastot saivat korvauksetta kokoontua yhdistyksen tiloissa.

Yhdistys hankki kaksi monistuskonetta ja alkoi julkaista

ajankohtaista tiedotuslehtistä kunnallisista päätöksistä ja sosialidemokraattien suhtautumista niihin, myös valtuustoaloitteita tehtiin paljon. Tämä porvarien "leskenlehdeksi" nimittämä julkaisu aiheutti sekä toimitukselle, että jakeluorganisaatiolle runsaasti töitä, mutta toi myös lisää kannattajia.

Työväentalokin sai kirkkaamman ilmeen, kun ulkopinta peitettiin punamaalilla vuonna 1981. Talon kohdalla tämä oli vasta alkua, sillä kaksi vuotta myöhemmin käynnistyi 40 -50 talkoolaisen voimin suururakka. "Juhlasali on uudistettu perusteellisesti, keittiö on peruskorjattu, uudet saniteettitilat on rakennettu alakertaan, kokous ja asuinhuoneet on saneerattu, vaateiden vastaanottotilat uudistettu". Talkoolaisten ydinjoukko oli 10 - 12 henkeä. Johtokunta antoi erityiskiitoksen Onni Aaltoselle, Veijo Mäkiselle ja Sakari Lainiolle. Nykyinen yhdistyksen puheenjohtaja Kari Huunonen kunnostautui sähkötöissä. Rahallista tukea yhdistys sai opetusministeriöltä (50000 markka), Laitilan kunnalta (20000 markkaa), Laitilan liikelaitoksilta (6000 markkaa), ammattiosastoilta (6000 markkaa) ja johtokunta takasi 25000 markan lainan. Tuolit saatiin edullisesti urheilutalolta ja ne korjattiin. Myös pöytälevyt saatiin lahjoituksena ja niiden jalat tehtiin Vakka-Tuoteessa. Talon eristystä parannettiin ja se sai peltisen ulkokaton vuonna 1984. Jäsenmäärä kasvoi lähes sataan.

Yhdistyksen 80 -vuotis juhlaa voitiin viettää uudistuneessa työväentalossa 30.9.1984, juhlapuhujana olin ministeri Vappu Taipale.

Joukkovaltaa vai henkilövaltaa

Kaikki tuntui edistyvän auringonpaisteisesti, kunnes yhdistyksen sisällä alkoi yhden miehen show. Silloinen yhdistyksen puheenjohtaja ei hyväksynyt yhdistyksen yleiskokouksen päätöstä, joka merkitsi hänen putoamistaan kunnanhallituksesta. Hän äänesti valtuustossa sitoutumattomien listaa ja tuli sitä kautta valituksi kunnanhallitukseen. Samanlainen puolueen vastainen toiminta jatkui myös seurakuntavaaleissa. Yhdistyksen johtokunta erotti hänet kahdeksi vuodeksi ja lopulta puolueen sääntöjen mukaan lopullisesti.

Ikävän episodin jälkeen oli taas pyrittävä rakentavaan yhteistoimintaan sekä yhdistyksen sisällä että kunnallispolitiikassa. Vuonna 1988 Sisäministeri Jarmo Rantanen katsasti vuosina 1983 ja 1985 yhteensä 40000 markkaa valtionavusta saaneet tilat ja loi uskoa kunnallisvaaleihin, joissa saatiin yksi lisäpaikka valtuustoon.

Sosialidemokratiaa arvostetaan

Oikea liittoutuminen paikkajakoa koskevissa neuvotteluissa toi sosialidemokraateille kaupunginhallituksen puheenjohtajuuden ensimmäistä kertaa. Tehtävää hoitamaan yhdistys nimesi Reijo Aallon, joka hoiti tehtävää vuodesta 1989 vuoteen 1996. Tämän jälkeen puolueosastomme on saanut myös valtuuston puheenjohtajuuden kahdesti. Ensin tehtävää hoiti Kari Laine kaksi vuotta, vuodet 1997-1998 ja nyt Seppo Lehtola vuodesta 2003 alkaen. Nämä ovat hyviä saavutuksia, kun edustamme vain 20 -25 % äänivallasta porvarillisessa Laitilassa.

Vuonna 1989 saimme lopulta Vakka - Suomen sosialidemokraattien vappujuhlan Laitilaan, jossa marssittiin punalippurivistössä kirkolta kaupungintalolle 200 hengen voimin.

Samana vuonna uudistettiin näyttämön ja salin lattiat piirikokousta juhlistamaan. Kokouksen poliittisen katsauksen piti puolueen puheenjohtaja Paavo Lipponen. Hän kiitteli siinä yhteydessä työväenyhdistys Sampo I:stä aktiivisesta talkootyöstä työväentalon hyväksi.

Kunnallinen vaalivoitto - toiminta hiipuu

1990 talkoitiin taas talolla, lattialauditus uusittiin ja se lakattiin ja vahattiin. Liukkaasta lattiasta huolimatta johtokunta joutui toteamaan , että orkesterit maksoivat entistä enemmän ja tanssitoiminta tuotti tappiota. Talolla järjestettiin vielä omat joulujuhlat. Ulkomaalaus jouduttiin uusimaan, koska punamaalissa oli värivika joka paheni vuosi vuodelta. Maalitehdas kantoi vastuunsa ja lahjoitti korjausmaalin.

1992 kunnallisvaaleissa sosialidemokraatit saavuttivat sotien jälkeisen ajan parhaan vaalimenestyksen, joka toi meille kymmenen valtuustopaikkaa. Seuraavissa kunnallisvaaleissa ääniosuutemme kasvoi vielä tästäkin, mutta paikkamäärä putosi kahdeksaan.

Syksyllä 1994 presidenttiehdokas Martti Ahtisaari aloitti Varsinais-Suomen maakuntavaalikiertueensa Laitilan torilta. Vuonna 1996 vieraili ministeri Matti Puhakka työväentalolla kertomassa työllisyyteen ja työllistämiseen liittyvistä asioista.

1995 työväenyhdistys sai ensimmäisen naispuheenjohtajan, kun yleinen kokous valitsi tehtävää Pirkko Vuorisen. Vaikka kunnallisvaalimenestys oli hyvä alkoi järjestötoiminta hiipua. Nuorilla Kotkilla ja SNK:lla ei ollut toimintaa . Vuonna 2000 naisjaoston tilit lopetettiin ja varat siirrettiin ukko-osastolle.

Johtokunta tuskailee väen vanhenemista ja toiminnan vähäisyyttä, mutta on todettava että pieni ydinjoukko on kiitettävästi hoitanut vuosittain monet vaalitapahtumat ja kunnostanut taloa jatkuvasti.

Eduskuntaryhmän puheenjohtaja Erkki Tuominoja puhui kaupungintalolla aiheesta "Mennäänkö emuun" vuonna 1997. Kaksi vuotta myöhemmin pääministeri Paavo Lipponen ja valtiosihteeri Rauno Saari tutustuvat Laitilan teollisuuteen EU 2 -ohjelman merkeissä Vakka-Suomen seutukunnan vieraana. Paavo totesi: "Parasta siideriä mitä olen saanut." Vuosituhannen vaihtuessa pidettiin talolla puutarhailta, jossa tietoa jakoi Arno Kasvi.

SDP:n järjestökyselyn pohjalta järjestettiin Laitilassa Mynämäen, Mietoisten, Pyhärannan ja Taivassalon yhteinen koulutustilaisuus ja oma opintokerho. Johtokunnan ja valtuustoryhmän yhteistyötä lisättiin. Jäsenmäärä vuonna 2003 oli 49 jäsentä, joista 40 äänioikeutettua.

Vuonna 2003 järjestettiin työväentalolla yhdessä kulttuurilautakunnan kanssa "Murre iltamat".

Työväenyhdistyksen toiminnan arvostamista piirin, seutukunnan ja kaupungin taholta osoittaa kunnallisneuvoksen arvonimen hakeminen Reijo Aallolle.

Työväentaloa on edelleen kunnostettu yhdistyksen 100 -vuotis juhlaa silmälläpitäen. Kulissit kunnostettiin ja varastoitiin paremmin. Talolle hankittiin myös 150 kappaletta uusia tuoleja yksikköhinnan ollessa 33 euroa. Kokonaishintana lähes 5000 Euroa katetaan pääosin lainalla. Tuolien lahjoitushinnaksi päätettiin 25 euroa kappale.

Tämän päivän työväenyhdistystoiminnassa mukana olevat tuntevat suurta kunnioitusta niitä puoluetovereita kohtaan, jotka eivät enää ole joukossamme. Vaikeinakin aikoina he ovat jaksaneet uskoa aatteeseensa ja uhranneet aikaansa ja varojaankin yhdistyksemme hyväksi. Monien uutterien tovereiden nimi on jäänyt mainitsematta. Tämän puutteen korjaamiseksi luen sotien jälkeisten pitkäaikaisten puheenjohtajien ja sihteereiden nimet ja toimikaudet.

Puheenjohtajana Vihtori Aaltonen-Tala 16 vuotta, Santeri Sanne sihteerinä 11 vuotta, Kaarlo Lehmuskoski sihteerinä 7 vuotta, Martti Salonen puheenjohtajana 14 vuotta, Reino Kask sihteerinä 21 vuotta, Reijo Aalto puheenjohtajana 9 vuotta, Kari Huunonen puheenjohtajan 4 vuotta ja sihteerinä 6 vuotta, Pirkko Vuorinen puheenjohtajana 6 vuotta ja sihteerinä 3 vuotta, Pertti Pokki puheenjohtajana 2 vuotta ja sihteerinä 7 vuotta.

Kiitos heille ja teille monille muille, jotka olette ahertaneet juhliivan yhdistyksen hyväksi kenttämainoksia liisteröiden, taloa korjaten, vaalimainoksia jakaen, tarjoiluja järjestäen, kunnallisissa luottamustoimissa ja johtokunnan jäsenenä. Kiitos myös kaikille teille jotka olette antaneet äänenne sosialidemokraateille vaaleissa ja tukeneet yhdistystä lahjoituksin.

Lähteet: Kari Alifrosti ja Jukka Vehmas; Laitila 1900 -luvulla Työväenyhdistys Sammon Arkisto